

„...meg kell érteni azt is, mi történhetett volna”

Interjú Frank Costigliola amerikai történésszel

Frank Costigliola a University of Connecticut történelemprofesszora, évtizedek óta az amerikai külkapcsolatok huszadik századi történetének hiteles krónikása. Több kiemelkedő történészegyesület tagja, 2009-ben a Society for Historians of American Foreign Relations (SHAFR, Amerikai Külkapcsolatok Történészeinek Egyesülete) elnöki tisztét töltötte be. Legfontosabb munkái: *Awkward Dominion* (1984, borítóján egy, az 1920-as évekből származó magyar bélyeggel!), *Roosevelt's Lost Alliances* (2012). Legutóbbi munkája 2014-ben jelent meg; szerkesztőként kiadta George F. Kennan naplóját *The Kennan Diaries* címmel.

Miként látja ön a történelmet mint diszciplínát? A történelemírás melyik aspektusa a legfontosabb az ön számára?

Azt gondolom, hogy a történelem, a filozófia, az irodalom, a vallás és a tudományok az emberi tapasztalatszerzés fő területei. A történelem valóban alapvető és örök érvényű jelentőséggel bír, hiszen végtére is minden történelem, kifogyhatatlan intellektuális forrás. Mindig fel lehet tenni új kérdéseket a múlttal kapcsolatban, és mindig találhatunk új dokumentumokat, legalábbis majdnem mindig, és ezeket új módon értelmezhetjük.

A történetírás számos aspektusa fontos számomra. Az ember megpróbál megérteni valamit, ami intellektuális kihívás. Megpróbálja megérteni, mik voltak a történeti tényezők okai, igyekszünk megérteni egy adott személyt a múltból. Megpróbálom felfedezni a lehetőségeket, hogy mi történhetett volna, és majdnem mi történt, de azután sohasem történt meg. Az 1920-as évekről írt könyvem például arra az időszakra koncentrál, amikor az emberek nyilvánvalóan nem voltak tudatában, hogy nagy világválság fenyegeti őket, s egy olyan háború utáni rendszert építettek, amiről azt hitték, tartós lehet, és sokáig fog fennállni.¹ A Rooseveltről írt könyvem a második világháborús szövetség folytatásának lehetőségét vizsgálja.² Egyszer az ember megpróbálja megtalálni azt a hajszálvékony átmenetet, amely a valóban megtörtént, az esetleg megtörténhetett volna és aközött van, ami aztán nem történt meg. Úgy gondolom, ahhoz hogy az ember megértse, mi is történt valójában, meg kell értenie azt is, mi történhetett volna.

Ön szerint mi a történelemírás célja? Csak egy érdekes történet elmeséléséről van szó, vagy netán identitás-megerősítésről, esetleg az ön által is említett új interpretációkról?

Azt hiszem, mindezek együttesen. Úgy értem, a történelem egy izgalmas történet. Számos történet létezik; a történelem egyszerűen egy jó sztori. És úgy hiszem, a múlt bőven szolgál-

¹ Costigliola, Frank: *Awkward Dominion: American Political Economic, and Cultural Relations With Europe, 1919–1933*. Ithaca, NY, Cornell University Press, 1984.

² Costigliola, Frank: *Roosevelt's Lost Alliances: How Personal Politics Helped Start the Cold War*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 2012.

tanulságokat, és ez az egyik jogalapja annak, hogy közpénzeket fordítsanak a történelem kutatására és megírására. A történelem bővelkedik a múltból származó tanulságokkal, amelyek igen fontosak lehetnek a jelenre nézve. A történelem ugyan nem ismétli önmagát, de bizonyos dilemmák, problémák és feltevések igenis ismétlődnek. Olyan dolgokat láthatunk például az elmúlt néhány évben, melyekről azt hittük, már rég letűntek, mégis megjelennek. Fontos ismerni, hogy bizonyos országok hogyan viszonyultak a különböző problémákhoz a múltban.

Egyetért azzal a megállapítással, hogy a történelemírás túlságosan felaprózódik?

Azt gondolom, ez valóban probléma, de ilyen világban élünk. Globalizált a világ, az emberek hangsúlyozzák a különbségeket és egyediségeket, bár szerintem létezik átfogó kép. De úgy hiszem, különböző emberek különböző történelmet írhatnak. Egy mindent átfogó szintézis nagyon izgalmas lenne persze, és a különböző területek szintézise is fontos. S ezek a szintézisek meg is fognak születni. Az, hogy sok ember kis területre koncentrál, még nem jelenti, hogy mások nem készíthetnek nagy és átfogó elemzéseket. Várjuk azt a briliáns történészt vagy történészeket, akik képesek lesznek a nagy, mindent átfogó kép megírására.

Mi a véleménye arról az állításról, hogy az amerikai történetírás túlságosan izolált, befelé forduló, és nem eléggé nemzetközi vagy összehasonlító jellegű?

Szerintem ez már megváltozott és tovább változik, és komoly tudatos erőfeszítések állnak amögött, hogy a kutatásokat nemzetközi alapra helyezzük. A SHAFR például napjainkban szemléletében és jellegében már sokkal inkább nemzetközi, és próbál az is maradni. Egyetértek tehát azzal, hogy létezik ilyen probléma, de szerintem a kezelésével már foglalkozunk.

Milyennek látja a kapcsolatot a történészek és az olvasóközönség között?

Nos, azt gondolom, lehetne jobb is. A történészeknek úgy kellene írniuk, hogy az átlagember is elolvassa a könyveket és cikkeket, de ez nem könnyű feladat. Tulajdonképpen némi-
leg én is csalódtam is voltam, mert azt gondoltam, hogy a Roosevelt-könyvem nagyobb közönség számára lesz fogyasztható, és használták is a felsőoktatásban és hasonló helyeken. A könyvben remek történetek, lenyűgöző történelmi szereplők jelennek meg, s a második világháború diplomáciája és a hidegháború kialakulása a huszadik század legnagyobb története. De például tudom saját rokonaimtól, akinek ajándékoztam a könyvből, hogy nem jutottak el a végéig. Talán túl nagy kihívás volt számukra, valami hibádzik, talán a túl sok részlet vagy valami más. Igen hosszú, meglehetősen komoly, és a fejezetek is elég hosszúak. Egy rövidebb változat talán nagyobb olvasótáborra talált volna.

Mit tart az Egyesült Államok történelme legfényesebb és legsötétebb fejezetének?

Azt hiszem, az amerikai kivételesség gondolata túl van dimenzionálva, ami szerintem fel van fújva, de ha valóban van olyan terület, ahol az Egyesült Államok kivételes és lenyűgöző, akkor az az, ahogy a bevándorlókat képes az országba integrálni. Léteznek persze más országok is, amelyek jó eredményeket érnek el ezen a területen, de az Egyesült Államok szétmállasztja a más népekhez tartozók kultúráját, amikor azok ide érkeznek, és amerikai-vá válnak egy vagy két generáción belül. Így volt ez a múltban, és így lesz a hispán és más bevándorlókkal is. A legsötétebb fejezet pedig valószínűleg a faji probléma. A rabszolgaság kérdése még mindig velünk élő történet. Az Egyesült Államok egészében véve befogadó volt a bevándorlókkal szemben, de a bőrszín még mindig problémát jelent, és az afro-amerikai történet még ma is problémákkal terhelt, amint azt 2015-ben is jól látni. Egy másik terület,

ahol az Egyesült Államok pozitívumokkal és negatívumokkal is rendelkezik, de én inkább a mínusz részre helyezném a hangsúlyt, a vibráló gazdaság a hatalmas egyenlőtlenséggel, amely nagyobb itt, mint bármely más fejlett ipari országban.

Melyik könyve – és írt már jó néhányat – jelentette a legnagyobb kihívást, és miért?

A *Roosevelt's Lost Alliances* volt a legnagyobb kihívás. Már csak azért is, mert a második és harmadik könyvem publikálása között közel húsz év telt el, ami igen-igen hosszú idő, noha közben számos tanulmányom látott napvilágot. Egyrészt nehéz volt a módszertan kialakítása: el akartam végezni bizonyos dokumentumok részletes elemzését, emellett beszélni akartam érzelmekről és kultúráról. S választ kellett találnom arra a kérdésre is, hogy mi is az az eredeti mondanivaló, amit erről az ismert történetről el akarok elmesélni. Azt hiszem, hosszú időn át nem is voltam biztos benne. Az a történet, amit el akartam mondani, végül az volt, hogy a Szövetségesek mit tettek a világháború alatt, hogy egyben maradt ez a szövetség, és miért esett végül szét, és mi volt a hidegháború eredete. Ez volt a fő csapás, és ehhez igazítottam a módszertant. Nagy kihívás volt, és erre a könyvemre vagyok a legbüszkébb. Nagyon szeretem a könyv szereplőit.

Melyik az a történeti monográfia, amelyet leginkább csodál, és miért?

Azt hiszem, Willard Sunderland *The Baron's Cloak*-ja az, amely csodálatos vegyítése a helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi történelemnek.³ A szerző remekül mozog a határokon át, csakúgy, ahogyan a báró tette, és az orosz birodalom életének, halálának és a Szovjetunió formájában való újjászületésének nagy történetét meséli el egy olyan személy tevékenységén keresztül, aki bizonyos szempontból marginális figura, de mindenütt jelen volt.

Van-e kedvenc történelmi alakja?

Valószínűleg Franklin Rooseveltt, és sok szempont miatt. Szeretem George Kennant is, de ő túlságosan kötekedő. Tisztelem és szeretem őt, de azt hiszem, s ez talán ironikus megjegyzés, hogy Kennan nem szeretne engem. Franklin Roosevelttel imádom, Kennannal inkább gondolatilag tudok azonosulni. Kennan remek író volt. De ami különösen lenyűgöző számomra, az Kennan tevékenységének az a része, ami magyarázatra szorul, és azt gondolom, van is rá magyarázatom. Számomra Kennan nem mint hidegháborús harcos, hanem mint a hidegháború kritikus igazán érdekes. Olyasvalaki volt, aki még 1946–1948-ban is, amikor a feltartóztatás politikáját hirdette, nagyon ambivalens érzéseket táplált a Szovjetunió körbezárásával kapcsolatban. Úgy érezte, kettészakad, és érdekes látni érzelmi viaskodását: szeretetét az orosz emberek iránt, neheztelését a szovjet kormánnyal szemben, ambícióját, hogy befolyást gyakoroljon, aggodalmát, hogy a feltartóztatás politikáját eltúlozzák és militarizálják – mindezen erők és érzelmek együttese teszi Kennant igazi unikummá. Szinte bizarnak, de érdekesnek találom, hogy Kennan mindvégig az orosz emberekkel azonosítja magát, sokszor még az orosz vezetőkkel is, és arról beszél, mi megy végbe legbelső gondolataikban, és erről mesél nekünk. S hosszú időn át az amerikai vezetők elfogadták, amit

³ Sunderland, Willard: *The Baron's Cloak: A History of the Russian Empire in War and Revolution*. Ithaca, 2014. A könyv Roman Federovich von Ungern-Sternberg (1885–1921) német arisztokrata személye köré szerveződik, aki tisztí rangban szolgált a cári hadseregben, és az orosz polgárháborúban a bolsevista oldal ellen harcolt a kelet-szibériai hadszíntéren. A háború vége felé elfogták és kivégezték. A könyv az ő életén keresztül mutatja be a cári Oroszország utolsó évtizedeit.

mondott, mondván „Oh, Kennan mondja, ő szakértő, biztos tudja”. De kérdezem én, honnan tudja? Meglengette varázspálcáját, és az emberek hosszú időre bűvöletbe estek.

Van kedvenc történésze, akár kortárs, akár olyan, aki már nem él?

Valószínűleg Walter LaFeber, aki a fő tanácsadóm volt a Cornell Egyetemen, és számos csodálatos könyvet írt.⁴ Az egyik igazán figyelemreméltó dolog vele kapcsolatban az, hogy sokféle témában írt könyveket, és mindezek mellett nagyszerű tanár volt.

Ki Ön számára az amerikai történelem hőse, ha van ilyen, és miért éppen ő?

Azt hiszem, Franklin Rooseveltt, de vannak azért mások is, mint Lincoln és Washington, akik csodálatraméltó emberek voltak. Franklin Rooseveltt nem volt intellektuális típus, de nagyfokú érzelmi intelligenciával rendelkezett, adaptív volt, és remek politikus, épp ez kell a túléléshez. Azt hiszem, képes volt felnőni a feladathoz – úgy értem, a második világháború utáni időszakra irányuló elképzeléseit képes volt változtatni az idő folyamán. Újra és újra kockára tette az életét, hogy találkoz hasson Churchill-vel és Sztálinnal, és így tovább.

Ön szerint mi a hidegháború fő tanulsága, már ha van egyáltalán?

Azt hiszem, két dolgot is kiemelhetek. Nem hiszem, hogy a hidegháború elkerülhetetlen volt, de igenis hiszem, hogy ez következik be, amikor a kulturális különbségek felerősítik a politikai különbségeket, az emberek elkezdnek félni, és aztán politikusok ebből a félelemből demagóg módon előnyt kovácsolnak, felnagyítják a politikai különbségeket, és végül az ideológia átveszi a főszerepet. A hidegháborúnak nem kellett szükségszerűen megtörténnie. Rivalizálás létezett az Egyesült Államok és a Szovjetunió között, de nem olyan mértékű, amivé aztán gerjesztették. A másik megszívlelendő dolog pedig az, hogy mennyire nehéz volt lezárni a hidegháborút. Úgy értem, ha nincs Gorbacsov, és kisebb mértékben Reagan, de elsősorban Gorbacsov, akkor még mindig tartana a hidegháború. És elkedvetlenítő azt látni, hogy miután befejeződött, milyen gyorsan a terror elleni háborúban találtuk magunkat.

Most éppen min dolgozik?

Egy könyvön, ami Kennannal és Oroszországgal foglalkozik. Azt vizsgálom majd, hogy Kennan belső énje és Oroszországhoz való viszonyulása milyen kapcsolatban van egymással. Nagyon is ambiciózus könyv lesz, de rövidnek kellene lennie, és nagy élmény lesz, de most még csak a kutatómunkánál tartok.

Van ideje saját területén kívül eső könyvekre is? Ha olvas mást is, melyek azok?

Nem igazán fordul elő, de azért olvasok, mivel érdekel például a paleoklimatológia – a klímaváltozás millió éveken keresztül. Ez olyan, mint a történelem: változás az időközön át. Olvasok könyveket a jégkorszakokról és hasonlóról. Szeretek egyébként régészetről is olvasni. Inkább magazinokban megjelenő cikkeket olvasok, de a *New York Times*-t is, szóval próbálok lépést tartani a dolgokkal. De egy egész könyvet elolvasni, tudja, az sokszor túl nagy feladat. Inkább kisebb részleteket olvasok.

⁴ Walter LaFeber jelentősebb könyvei: *The New Empire: An Interpretation of American Expansion, 1860–1898*. Ithaca, 1963.; *The American Age: U.S. Foreign Policy at Home and Abroad Since 1750*. Norton, New York, 1989.; *America, Russia and the Cold War, 1945–2006*. New York, 2006. (A mű első kiadása 1967-ben jelent meg, a 2006-os bővített kiadás a tizedik a sorban.)

Hogyan látja Magyarországot a huszadik és esetleg a huszonegyedik században? Ezt azért is kérdezem, mert ön már írt egy keveset Magyarországról.⁵

Csak nagyon keveset. Magyarországot nagyon érdekes országnak tartom, mert etnikailag nagyon eltér más országoktól, mert része volt a Monarchiának, mert a magyaroknak, ahogy beszélgettünk is róla, az amerikaiakhoz hasonlóan van egyfajta kivételesség-érzetük; továbbá mert úgy tűnik, Magyarországon erősebb a szélső jobboldal, mint a korábbi szovjet-blokk más országaiban, habár lehet, hogy ez utóbbiban tévedek. Sohasem jártam Magyarországon, de úgy hallom, fantasztikusan izletesek a süteményeik, és ez is érdekes szempont! Szóval úgy látom, olyan ország ez, ahol a történelem nagyon fontos – elég csak Trianonra gondolni –, olyan hely, ahol a történelem jelenleg is igen aktuális. Úgy látom, a veszély, ami fenn áll, s ez nem csak a magyarokra vonatkozik, az, hogy megismétlődnek az 1930-as évek hibái. Pedig azt hiszem, fontos lenne, hogy ezt elkerüljük. Valaki helyesen mutatott rá, hogy a második világháború borzalmaitól eltekintve, az, amit Hitler tett, tulajdonképpen Európa etnikai megtisztítása volt. Így a kisebbségi probléma, ami az egyik nagy kérdés volt a két világháború közti időszakban, 1945-re kisebb problémává zsugorodott, mert oly sok embert elűldöztek vagy megöltek, és ennek következtében etnikailag jóval homogénebb országok maradtak a háború után. Ez most ismét megváltozott az Európai Unió megnyílásával, és úgy látszik, a bevándorlás megint olyan helyzethez vezet, amikor etnikailag sokféle országok alakulnak ki Európában. Nem szabad megengedni, hogy ez a helyzet alkalmat teremtsen az 1930-as évek fasiszmusához hasonló trendek megjelenéséhez.⁶

Professzor úr, köszönöm szépen az interjút.

Storrs, Connecticut, 2015. június 4.

Az interjút készítette és magyar nyelvre fordította: PETERECZ ZOLTÁN

⁵ Costigliola *Awkward Dominion: American Political Economic, and Cultural Relations With Europe, 1919–1933* című könyvében a két világháború közötti amerikai külpolitikát és pénzügyi aktivitást mutatja be Európában.

⁶ Az interjú a 2015-ös késő nyári Európát érintő migrációs krízis előtt született.